

Apám régi medrekről mesél

(Részlet egy készülő regényből)

A szabadságharc leverése után apám megváltozott: görnyedt hátú, szófukar ember lett. Halántékára ősz szálak tolakodtak, válla előreesett, a bagózásra még inkább rákapott, a borospohár visszatérő vendég volt a kezében. Elhanyagolta magát, pödrött bajsza konyán lógott, szakálla ápolatlanul lengedezett.

Egyre gyakrabban láttam a konyhában vagy odakint a kamrában, amint az asztal fölé hajol, és emlékiratait körmöli, miközben egymás után üríti a poharakat. Beszéltek, idénykor három ember helyett húzza a hálót. A fircentéget nem tartotta be, inkább kint maradt a tanyán. A folyó és erdő látszólag gyógyította sebeit, azonban néhány napján, mikor a varsába málló holttest akadt, az est jöttével durván leitta magát.

Anyám egy nap megelegette, és elé állt:

– Ide figyelj, Anti! Ha nem szeded össze magad, csomagolok, és átköltözöm húgomékhoz a bokodi szállásra, de még a gyerekeket is magammal viszem. Elegem van a keserű képedből, s hogy minden este boros fejjel zuhansz az ágyba. Családod van, akiket etetned kell. Adj hálát Istennek, hogy kimaradtál a megtorlásokból! Még mindig egy céhnek vagy a feje, nagy felelősség nyugszik a válladon. Mondhatni, emberéletek. Erre úgy kell lássalak, mint egy durcás gyereket, akinek elszedték a játékát.

– Hát el is szedték...

– Elég legyen! – piritott rá anyám. – Két esztendő eltelt. Az ember egy halottat nem gyászol ilyen sokáig. Ha szeretnéd, hogy továbbra is veled éljek, embereld meg magad! Egy hetet kapsz, hogy elgondolkodjál a mondottakon! Aztán döntened kell!

Mindez egy keddi napon történt. Apám az elkövetkező hétben minden este lerészegedett, annyi különbséggel, hogy anyámat kímélendő inkább bement a városba, és felkereste valamelyik söntést. Hazajövetelkor a kamrába tért, és a szalmával tömött zsákokra zuhant.

Azonban az ultimátum után egy héttel, április hatodikának reggelén az egyik halaskádba forró vizet öntött, és tetőtől talpig lemosta magát. Utána felkereste a borbélyt, az levágta a haját, megborotválta, szagos vízzel is meglögybölte. Kezében virággal érkezett haza. Ámultunk-bámultunk hetyke bajuszán, melyet kandúrunk is megirigyelhetett volna.

– Így már mindjárt jobb – ölelte meg anyám, fejét széles mellkasára helyezve. Most sem szégyellte a könnyeit.

– Ne haragudj, Irena!

– Az életeddel játszol, Anton.

– Többé nem fordul elő!

A csokor virág vázába került, az életünk visszatért a régi kerékvágásába.

Apám első dolga volt, hogy összehívta a céhet, és lemondott elnökségéről. A döntés nagy megrökönyödést váltott ki, nemcsak a céhen belül, hanem a polgárság körében is. Noha a tagok velünk együtt nézték végig apám züllését, egyikük sem akarta, hogy leköszönjön. Nem egy halász hozzá hasonlóan súlyos alkoholgonddal küzdött, a vesztes szabadságharc után néhányan ki is léptek, elvándoroltak. Ő azonban megnyugtatta a többieket, hogy a háttérből irányítva ezután is mindent megtesz a céh zavartalan működése érdekében. Helyére Majer Antalt javasolta, aki egy próbált, többgenerációs halászcsalád leszármazottja volt. Műveltsége elmaradt apámétól, a halászatnak azonban minden csínját-bínját ismerte, és inasok siserehada tanult, majd szabadult nála. S ha már a szabadítás szóba került, muszáj megemlíteni Jónitz Feri bácsit, a legnevesebb bajai halászt, aki harmincnegyzet esztendeig volt mester, apám előtt elnökölt, és nem kevesebb mint huszonkét inast szabadított. Ő bérelte az érseki uradalomtól 1824–1839 között az al-dunai szakaszt, majd a negyvenes években még két évig. Apámat nagyapám ha-

lála után felkarolta. Tőle tanult a legtöbbet. Sajnálatos módon Majer megválasztása után nem sokkal, hatvannégy éves korában elhunyt. Nagy csapás volt ez a céhre nézve. Mintha halálával egy utolsó „ótestamentumi pátriárka” távozott volna. A temetést követő céhgyűlésen apám hosszan beszélt áldásos tevékenységéről, páratlan tapasztalatáról és bölcsességéről. Nála jobban senki nem ismerte a környező vizeket. A méltatás a legkérgesebb szívű halászokat is megindította. Öregem azt is felemlegette, mekkora megtiszteltetésnek veszi, hogy Feri bácsi számos alkalommal kikérte a véleményét. Noha az ő műveltsége sem ért fel apáméhoz, szakmai tudásban jócskán fölötte állt. Élete túlnyomó részét a vízen töltötte, zokszó nélkül viselte a mostoha időjárás viszonyosságait, ahogy az élete végén jelentkező nagy fájdalommal járó betegséget is. Élő példája volt a méltóságnak, tisztességnek, kemény munkának. Öregkorára visszavonult, és akárcsak apám Majer esetében, ő is a háttérben munkálkodott. A forradalmat köszöntötte, de mindenkit mértékletességre intett. Neki köszönhető a leginkább, hogy a bajai halászcéhet a szabadságharc leverése után nem háborgatták, és nem követeltek tisztújítást sem. A vereség egyetlen hozománya mindössze annyi volt, hogy a céhkultúra fennmaradt.

– Félek, nem sokáig – közölte apám a gyűlésen. – S ha ez megtörténik, a zűrzavar időszakát köszönt ránk.

Húsz esztendőnek kellett eltelnie, hogy a jóslata valóra váljon.

Az iskolát abban az évben fejeztem be, amikor Baja város tanácsa döntött a gimnázium átszervezésének ügyében. Az Organisations-Entwurfot negyvenkilenc őszétől vezették be Ausztriába. Egy bécsi rendelet alapján ezt kiterjesztették Magyarországra is. A gimnáziumnak nyolc tanévből kell állnia – szölte a törvény. Noha a döntés már '51-ben megszületett, a képzés csak két év múlva indult.

Derúvel emlékezem vissza iskolás éveimre. Negyvenöt októberében kezdtem az első osztályt a tűzvész után megújult épületben. Úgy véltem, a Gáll Ferike halála utáni időszak – mikor eszelős módon vettem bele magam a tanulásba – egy nap elmúlik. Tévedtem. Bár a révben töltött augusztus gyógyírként hatott sebzett lel-

kemre, a tanulásra ugyancsak rákaptam, és úgy szívtam magamba a tudást, akár lesőharcsa az óvatlan kárászt. Eminens diák voltam, már első osztályban elnyertem a Miszura-Módrics alapítvány húsz forintját.

Vinkovics Antival és a később híressé vált Szarvas Gáborral részt vettem az új könyvtár szervezésében. Nagy port vertünk az ügynek, minek hála néhány év múlva a gimnáziumnak nem kevesebb mint háromszáz könyve lett – a magyar irodalom legjelesebb művei kivétel nélkül megtalálhatók voltak.

A magyar nyelv használatát véresen komolyan gondoltuk. Ha valaki mondatában idegen szót ejtett, két garas büntetést fizetett. A befolyt összeget szintúgy könyvek vásárlására fordítottuk.

Diáktársaim a nyarat csavargással töltötték, én a halászokkal a Dunán.

– Nem vagy tagja a céhnek, ezért az eleséget magadnak kell megszerezned – közölte apám, mikor elébe álltam. – Szerszámaim közül kizárólag azokkal halászhatsz, melyek éppen használaton kívül vannak. Ha valamelyikben kár esik, elverlek. Nem ülsz a közös asztalunkhoz, de még csak a nádkunyhóban sem veszel szállást. A szabad ég alatt halsz. Esőkor az egyik csónak alá bújhatsz, hasonlóan a kishalászokhoz. Feladatod, hogy ellesd a kinti élet szabályait, kivált a szerszámok használatát. Ez a kikötésem. Ha ezután is jönni akarsz, nem tartalak vissza.

Menni akartam.

A következő tanév kezdetén barátaim elismerően tapogatták izmimat. Próbáltam a lányok előtt is pávázni, de a megvető pillantások kedvemet szegték a további magamutogatástól. Egyébként sem volt szokásom. Arról nem is beszélve, hogy a gondolataim továbbra is Prepelica fölött időztek. Hiányzott fűzlevélszeme, gesztenyebarna haja, bűvös-bávos természete. Hús szeptemberi esteiken, mikor a tűz már kihunyóban volt, gyakorta idéztem arcát a csillagok közé. Szerettem volna mellette ébredni, és a nap során közösen fedezni fel a legbőségebb halászhelyeket. Hányszor és hányszor ábrándoztam arról a távolodó nyárról, mikor bebarangoltuk a szeremlei erdőket.

– Leveznék a révbe – álltam egyik nap apám elé.

– Ugyan minek? – nézett fel a halpucolásból.

– Meglátogatnám Péro bá'-t.

– Vagyis Dunját.

Elvörösödtem, mire az inasok röhögésbe kezdtek.

– Takarodjatok a dolgokra! – förmedt rájuk apám. – Te pedig felejtse el! – ráncolta homlokát. – Hátad törne, mire megjárnád az utat, arról nem is beszélve, hogy tilos mélyebb vizekre evezned. Nem gondold, hogy kölok vagy még az efféle szerelmi ábrándokhoz?

– Idén töltöttem be a tizenegyet!

– Ábrámi kor – gúnyolódott. – No, indulj a sűrűbe tüzelőért! De nehogy pudvás füzet szedjél, mint a minap, mert farba rúglak! A hús éjszakákon tölgy- és szilfaágak kellene, vastagabb fajtából. De hozhatsz körist is. Ereggy!

Az iskola és a tanulás időnként feledtette velem Prepelicát, amiért bizonyos értelemben hálás voltam, ugyanis a teljesületlen szerelem könnyen elapasztja az ember életkedvét. Csakhogy a gimnázium az elkövetkező években fennállásának legsötétebb korszakát élte. Mi azonban láttuk még a fényt, melyre később a szabadságharc leverése és a Bach-korszak sűrű árnyékot vetett. Emlékszem a csodára, hogy az anyanyelv miként hódított teret az oktatásban, és tanáraink mily különleges magyar szavakat aggattak a sokszázados latin nevű tantárgyakra. Az iskola neve is gyakorta változott: először *Bajai Királyi Tanodalom* lett – hangozzon bármily furán, hazafias buzgalmunkban Istent áldva köszöntöttük –, később *Királyi Nagyobb Tanodára*, majd *Királyi Nagyobb Gymnasiumra* keresztelték.

És a diákok?

Mikor beiratkoztam, abban az évben végzett Tóth Kálmán, a később országos híró költő. Az iskola legjobb tanulói közé tartozott, később jogot tanult, majd a szabadságharc idején fegyvert ragadott. Bátor ember hírében állott, ki a bukás után sem hallgatott: költeményeivel a társadalmi tudatot formálta, s nem hagyta feledésbe sülyedni a nemzeti önérzetet. Baja városa a kiegyezés előtt két évvel országgyűlési képviselőjévé választotta, és ő nem volt hálátlan: négy cikluson keresztül képviselte a település érdekeit, miközben változatlan intenzitással harcolt a negyvennyolcas eszméért. Türr Istvánnal együtt elévülhetetlen szerepe volt a város újbóli felvirágoztatásában. Többek között ő harcolta ki, hogy Baja törvényhatósági jogú várossá emelkedjék,

emellett bekapcsolta az országosan kiépülő vasúthálózatba. Szerepet vállalt a Ferenc-csatorna ügyében és a bajai tanítóképző létrehozásában is. Volt szerencsém vele találkozni nem egy alkalommal. Szelíd tekintetű, bölcs ember volt, ki-ről még Deák is elismerően szólt. Költői érzékenysége visszaköszönt szerelmes verseiben is. Mindössze ötven esztendő adatott számára.

Rajta kívül Türr István és Szarvas Gábor is a gimnázium kiválóságait erősítette.

Azonban egyikük sem érte meg tanulóként az iskola leromlását, melynek figyelmeztető jelei már egészen korán, negyvennyolc második felében feltűnedeztek. A létszám erősen megcsappant, ugyanis a délvidéki szerb mozgolódások hatására sok diák nemzetörnek állt. A következő esztendő februárján tömegesen hagyták el a tanulók a gimnáziumot, a polgárok közül sokan a városból is elköltöztek, magukkal hurcolva családjukat. Ennek oka Zombor elfoglalása volt. A rettegés, hogy a szerb csőcselék Baján is dúlásba kezd, elhatalmasodott a városlakók körében. Egy császári hadtest be is köszönt, de néhány bántalmazástól eltekintve hamar kitakarodott. Negyvenkilenc júliusában azonban az Althann vezette csapatok már szállást vettek. Az iskolát hadikórházzá alakították, így a tanulóereget átköltöztették a ferences rendházba. De ekkorra már több mint száz diák lépett ki a falak közül, a fény alig pislákol. Ettől függetlenül okítóink mindent elkövettek, hogy a tanítás magas színvonalát fenntartsák. Csakhogy a letartóztatások megszorodtak, elvittek boldog-boldogtalant, akire a „politikai bűn” vádjára rávetült. Akadtak olyanok, akiket várfogságra ítélték, némely szerencsétlent hitvány börtönbe hurcolták, ahol évekig raboskodott. Baja és egész Bács a szomszédos megyékkel együtt a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság néven létező osztrák báltartományhoz került, hosszú tíz esztendeig elszakadva Magyarországtól.

Engem matúra idején még Ferenc-rendi tanárok vizsgáztattak, működésük azonban 1851. július 31-én befejeződött. Évszázados munkájuknak köszönhető az iskola felvirágoztatása. Fáradhatatlanul pallérozták az elméket, a keresztény erkölcs szűrőjén keresztül fogadták az új eszméket, s oroslánrészük volt abban, hogy Baja a század első felében egy pezsgő szellemi központtá érlelődött.

Hát így láttam a fényt árnyékba borulni, s miután apám leköszönt az elnökségről, nemsokára inasnak jelentkeztem a bajai halászcéhbe.

Öregem két pofon kíséretében egyezett bele a döntésembé, azonban súlyos feltételeket szabott.

– Ide figyelj, Felicián! Az iskola legeredményesebb diákjaként végeztél, minden adott a felemelkedésedhez. Ki az a kerge barom, aki a jogi pálya helyett a hálózást választja?

– Én!

– Azt látom, lator! Úgy feszítesz itt nekem, mint pók a lucernában. Hanem ide hallgass! Egyelőre még nem vagy kenyéradó, ezért a tekintélyem alá tagozódsz, és döntésem szerint jársz el: később, ha az ország helyzete finomodik, továbbtanulsz. Ilyen elmét nem hagyok parlagon heverni. Inasként felszívsz minden tudást a halászatról, de megjegyzem, nehezített pályán fogsz mozogni.

– Hányszor akarja még elmondani, édesapám?

– Nem elégszer! Miután felszabadítottunk, Pest-Budára mész jogi oskolába!

– Mit keresnék én ott? – hültem el.

– Egyengetem az utadat.

– Mégis hogyan?

– Mégis hogyan, mégis hogyan? Szerinted?

Ahogy cseperedtem, egyre inkább rá kellett döbbernem, mily befolyásos ember is az én apám. Minden évben kaptam erre újabb bizonyítást. Családi kapcsolatait nem hagyta veszendőbe menni, még a régi német rokonaink leszármazottaival is levelezett. Érkeztek hozzánk Wittenbergből és Nürnbergből is vándorló céhes legények, hogy ellessék a dunai halászat fortélyait.

– Koszt, kvártély adott, pénzt folyósítok. Olyan kapu nyílhat meg előtted, mely elődök hosszú sora előtt le volt lakatolva.

Fene vágyott Pest-Budára. Amikor kint voltam a Dunán, mintha fátyol takarta volna el a világot, és én másra sem vágytam, mint halakat kergetni a holtágak zavartalan vizein. Elegendő volt a század nehézségeiből, a forrongásokból, és az azokat követő megtorlásokból, a nemzetiségi akaratok egymásnak feszüléséből, a sunyi elhallgatásokból, a romló erkölcsi viszonyokból.

Pedig nem volt könnyű az élet odakint. Az ártér bogaraival, böglyeivel, bolháival, égő nyarával, szúrós telével próbára tette az ember tűrőképességét. Csakhogy bennem halász ősök

vére pezsgett, melynek gyökerei feltérképezetlen mélységekbe nyúltak, amelyekre egyedül Istennek volt rálátása.

Apám csendesen figyelte tépelődésemet.

– Nézd – törte meg a hallgatást –, végezd el az iskolát, legyen a kezében az ügyvédi oklevél, s utána még eldöntheted, hogy mi akarsz lenni életed hátralevő részében. Ha halászni szeretnél, áldásomat adom rá.

– Már most megtehetné!

– Emlékezz vissza: még kölök voltál, mikor magam elé ültettelek, hogy jól az eszedbe véssem: a halászkor napja leáldozóban van. Harcolnunk kell a jogainkért, és mindent meg kell tennünk, hogy a Dunát ne vagdossák szanaszét, s hogy maradjon ártér, ahol a hal alkalomadtán le tud ívni.

Keveset tudtam a jogról, de hülye sem voltam.

– Ha halásznak állok, és nem gyakorlom az ügyvédi praxist, mégis mit érhetek el? – szegeztem neki a kérdést.

– Én csak egyet tudok, fiam – sóhajtott –, mi, idősek előbb-utóbb képtelenek leszünk eligazodni a cirkalmas jogszabályokon. Már most vért izadok egy levél megfogalmazásakor, mi lesz holnap? Feleannyi eszem sincsen, mint neked, hiába tiltakozol. A világ bonyolódik, mi öregsünk. Fogadd el, és alkalmazkodj!

Bólintottam.

– Megcselekszem, amit édesapám kér.

– Nem fogod megbánni. Több szakmával több lábon állsz a földön.

– Miért ennyire bizonyos benne, hogy a világnak bealkonyul?

– A mai értelemben vett halászélet el fog tűnni, Felicián, efelől ne legyenek kétségeid. Hallhattad a legutóbbi beszédemet: nemcsak a Duna, de a céhes világ is szétfoszlik, akár pipafüst a menyegyzeten.

– Akkor mégis mit érhet az én szavam?

– Sokat, keveset, majd elválnak. De harcolnunk kell. Az ütések ugyan nem kerülhetjük ki, de tompíthatunk rajtuk.

Hiába hallottam sokadjára e szavakat, akkor és ott fogtam fel istenigazából, mit is jelentenek. Szívem legmélyéig belereszkettem, és lélekölő keserűség vett rajtam erőt. Nem akartam, hogy a világ tovább forogjon, nem vágytam sem a változásra, sem a modern korra. Azt akartam, hogy az élet egy óramutató lassúságával haladjon, s a pillanat megmerevedjen.